

NN

סיפורים מפי הבריות

הקדמה

אספר לכם על מקום מיוחד במינו. זהו אחד השערים העתיקים בלובלין: בראמה(שער) גרודסקה קרוי גם השער היהודי. מצדו האחד של השער נימצא חלל גדול וריק. הוא מעלים את הזיכרון על העיר היהודית, שהייתה פעם קיימת פה. כאן, היכן שבמשך שנים היו בתים, בתי כנסת, רחובות, ניבנה חניון גדול. ניבנו כבישים חדשים ונשתלו כרי דשא. חלק ניכר של שטח זה, כוסה על ידי שכבה של מלט. יחד עם היסודות של הבתים היהודיים הישנים, כוסה גם הזיכרון על תושביהם.

לפני הרבה שנים, בראמה הפכה למשכן של תיאטרון NN ואז איש מאתנו, היוצרים של התיאטרון לא ידע על כך דבר. המפגש עם השער והתולדות שלו שינה את חיינו. התחלנו לאסוף צילומים של אותה העיר, להקליט זיכרונות של אלה שעוד זכרו אותה, התחלנו לחפש בארכיונים. תוך שנים השער הפך להיות מעין תיבת זיכרון, שבתוכה אפשר לשמוע ולראות את העיר היהודית הבלתי קיימת.

יהודים, שמגיעים לכאן שואלים אותנו: מדוע אתם עושים זאת? הרי אינכם יהודים. אתם הרי פולנים והעיר היהודית אינה שייכת להיסטוריה שלכם.

ופולנים שואלים: מדוע אתם עושים זאת? הרי אתם פולנים והעיר היהודית אינה שייכת להיסטוריה שלנו. ואולי אתם יהודים?

אנו משיבים על כך בסבלנות: זאת היסטוריה יהודית-פולנית משותפת שלנו. על מנת לזכור את היהודים, שנרצחו לא חייבים להיות יהודי.

בעולם, שאנו חיים בו, יש צורך ביותר שערים כאלה ולא רק בין הפולנים והיהודים.

אני הוא ה-NN

לפני הרבה שנים למשכן "התיאטרון – NN היגיעה אישה, שפתחה את דבריה במשפט: זאת אני היא ה NN - בדרך ז, קשרה את מילותיה לשמו של התיאטרון בשפה הלטינית NOMEN NON NESCIIO שפירושו: השם אינו ידוע, ובקיצור NN

בזמן הכיבוש הנאצי היא גרה באחד החדרים של בניין השער, שבו נימצא היום קטע מתערוכה המוקדשת לזכר התושבים היהודיים של העיר לובלין.

את סיפורה היא החלה בווידוי, שלאמיתו של דבר היא אינה יודעת מי היא, כי אינה מכירה את הוריה. שנים רבות היא חולמת חלום, שבו היא חוזרת לשנות ילדותה המוקדמות. וכאשר נידמה לה, שבעוד רגע היא תראה את פניהם של אימה ואביה, תמיד מופיע לפניה מסך שחור.

ללובלין היא הגיעה, קרוב לוודאי בשנת 1942 והיא הייתה אז בת 3-4. מן התקופה המוקדמת יותר היא רק זוכרת, שהייתה הולכת עם קבוצת ילדים ברחובות איזו עיר ונוברת בפחי אשפה. הם ישנו יחד או בתחנת רכבת או במרתפים. אחד הבנים בחבורה היה אחיה. בתחנת הרכבת הבחינה בה אישה, שהחליטה לקחת אותה תחת חסותה. עם תחילת נסיעתה ללובלין, היא ראתה בפעם האחרונה את אחיה העומד על הרציף.

כאשר התגוררה עם האם המאמצת, היא חוותה אירוע, שהצביע בבירור על אפשרות, שהיא ילדה יהודייה. מישהו הלשין לגרמנים, שבדירה בתוך השער מסתירים יהודייה קטנה. כאשר החיילים הגרמנים באו לקחת אותה, היא הסתתרה במחבוא שהוכן עבורה בעוד מועד. זה היה אירוע יחיד מסוג זה, והודות לאימא המאמצת היא ניצלה. היא חיה בלי ידיעה מי היא ומי היו הוריה.

הילד מקמיונקה

את הסיפור על ילד יהודי קטן, בלי שם ושם משפחה, סיפרה לפני הרבה שנים לתלמידיה מורה זקנה. בזמן הכיבוש הנאצי היא עבדה בעיירה קמיונקה, לא הרחק מלובלין. ביום אחד הייתה היא יחד עם תושבים אחרים של היישוב, עדה לכך, איך חייל גרמני הוביל ילד יהודי להוצאה להורג. שעותיו של הילד הכסיפו ממש לנגד עיניהם. המורה כבר אינה בחיים. האנשים האחרונים ששמעו על האירוע הם תלמידיה, שלהם סיפרה את הסיפור הזה.

כרית

סיפור מתקופת המלחמה על כרית, שהושארה לשמירה במשפחה פולנית על ידי שכן יהודי, סיפרה אישה קשישה. בזמן הכיבוש הנאצי היא הייתה ילדה. היא זוכרת את היום, כאשר השכן היהודי יחד עם משפחתו עזב את הבית. הם הלכו למקום שהגרמנים קבעו להתכנסות. הו, אז האיש הביא את הכרית וביקש להשאיר אותה עד לשעה שהם יחזרו. הכרית הייתה גדולה וכחולה. איש אפילו לא ניסה לישון עליה. האישה אינה מאמינה שמישהו עוד יגיע כדי לקחת אותה חזרה. היא זכרה שלאיש קראו שוורץ ותמיד גידל זקן שחור וארוך.

אבנגליון

הסיפור הזה התרחש בחורף 1941 בבניין מגורים ברחוב זלוטה, בעיר העתיקה של לובלין. כל תושביו היהודים קיבלו צוו מן הגרמנים לעזוב את דירותיהם. הם היו צריכים להגיע למקום המיועד לכינוסם. אחד מהם ביוצאו מן הדירה קרא לנער פולני, שנימצא בקרבה. הוא נתן לו ספרון "ארבעה אבנגליונים" באומרו בעצב, שהנה המאמינים בישו יהרגו אותו במהרה יחד עם כל משפחתו. סיפור זה סיפר גבר קשיש, שבזמנו היה אותו הנער.

לסיפור זה יש המשך. בזמן העיון בספר נפלה ממנו תמונה קדושה. התמונה הנציחה את התפילה בציבור, שכומר אחד ערך לראשונה בחייו. שמו של הכומר היה רשום על התמונה. עם הזמן נודע על גורלו של הכומר - הוא הוצא להורג בזמן המלחמה בשל הסתרת היהודים.

סיפור שלא נכתב

את הסיפור הזה סיפר רבי זקן המתגורר בניו יורק, שחי פעם בפולין. המקרה היה בלובלין. בזמן חיסול הגטו, נתפסה והועברה למחנה במאידנק יהודייה צעירה. שם היא מתה במהרה. בצעירה זו היה מאוהב פולני אחד. בהיותו בלתי מסוגל להשלים עם מותה, הוא העמיד פנים, שהיא מוסיפה לחיות והוא מסתיר אותה. במרתף של ביתו הוא אפילו הכין לה מקום מחבוא. את זאת מסר הרב מוקדם יותר ליצחק בשביס זינגר, שתכנן לכתוב על כך סיפור. אולם בטרם, שניגש למלאכה הוא חלה ומת.

הצלת ספר התורה

סיפור זה התרחש בבילגוראי. לעיר מולדתו, היגיע מישראל איש קשיש. שמו היה שמואל. הוא סיפר על הימים, כאשר היה ילד קטן בספטמבר 1939. הפצצות הגרמניות נפלו על הבתים בבילגוראי. אנשים היו בורחים בבהלה. המשפחה של שמוליק, כמו משפחות רבות החליטה להתחבא ליד נהר. וכאשר כמעט הגיעו לנהר, אבא ניזכר, שהרי בבית על השולחן נישאר ספר התורה. הוא חזר כדי לקחת אותו. בנו רץ אחריו. הבית שלהם כבר בער. האיש, למרות הלהבות המשתוללות, רץ פנימה והוציא החוצה את ספר התורה.

"איזה בעל אמונה חזקה היה צריך להיות אבי, על מנת לקפוץ לאש, כדי להציל את ספר התורה" - אמר האיש הקשיש, בעמדו בכיכר הריקה בבילגוראי, במקום שם היה פעם ביתו.

העולם המסכן

את הסיפור על יהודי, שהסתתר בזמן המלחמה סיפר גבר ששמע אותו מאביו. בזמן ההתרחשויות האלו הוא היה בן שנה בלבד. היה אז סתיו. אביו מצא בשדה בור חפור, שבו הסתתר יהודי. הוא התחיל לעזור לו. ובמשך הרבה חודשים היהודי היה מגיע לביתם והיה תופר שם בגדים ותיקן נעלים.

הוא ביקש לקרא לו **העולם המסכן**. אחר כך מישהו גילה את המחבוא של יהודי והוא היה חייב לנדוד למקום אחר. כל העקבות שלו נעלמו.

הילד הקטן גדל, התבגר, התחתן ועבר לגור לכפר אחר בצדה השני של לובלין. שם נודע לו, שמשפחה אחת מקומית הסתירה בתקופת המלחמה במשך זמן מה יהודי אחד שקראו לו **העולם המסכן**. הוא לא שרד את המלחמה. הגרמנים ירו בו לא הרחק מן הכפר.

סיפורו של הניו - HENIO

הניו ז'טומירסקי נולד ב- 1932 בלובלין לא רחוק מבראמה גרודסקה ליד רח' שאבסקה 3. נשמרו מספר תמונות שלו. רואים בהן ילד בן שנה, בן שנתיים, בן שלוש ואילך, כל שנה. הצילום האחרון נעשה באחד מרחובותיה של לובלין בחודש מאי 1939. הניו נראה שם בגרביים ארוכות עד הברך על רקע דלת כניסה לבניין מגורים. בספטמבר 1939 הוא היה אמור ללכת לכיתה א' בבית הספר היסודי.

אך דבר זה מעולם לא קרה. ילד יהודי קטן זה נירצח בתא הגזים במאידנק בנובמבר 1942. יותר מוקדם בשנת 1941 משפחתו נאלצה לעזוב את דירתה ולגור בגטו. רק את זאת ידענו על הניו. עד שמישהו קרא זיכרונות של אישה אחת על זמן המלחמה. היא הייתה בת גילו של הניו וכתבה איך משפחתה נאלצה לעבור לדירה חדשה:

" בתחילת שנת 1941 העבירו אותנו לרחוב אחר. במשך 3 ימים הוכרחנו לעזוב את הדירה הנוכחית ולעבור לאחת הדירות הפנויות, שמהן סולקו לפני ימים אחדים יהודים. זה לא היה אסון, אך היה זה מעבר דירה מאוד לא נעים ומצער [...] בנוסף לכך היינו מזועזעים והמומים ממראה הדירות היהודיות שלתוכן העבירו אותנו. המבחר היה גדול, אך מסיבות אנושיות מאד לא נעים וקשה. סקירת הדירות גרמה לנו לחוש אימה. בכל מקום ניכרו עקבות טריים של בני אדם, שבאיזו בהלה נוראה היו חייבים לנטוש את ביתם... פה החלו להכין ארוחת צהרים צנועה, שם כוס של תה, שלא שתו אותה עד הסוף או מיטה, שהושארה באי סדר גמור כאילו זה עתה מישהו קם ממנה [...]. מוקמנו בדירה בבניין מס' 3 ברח' שאבסקה".

הייתה זו הדירה שמשפחתו של הניו נאלצה לנטוש.

אדון לילה

אדון לילה, מאז שאני מכיר אותו הולך תמיד לבוש בשחור. יש לו פנים שלוות ועיניים כחולות חכמות. **אדון לילה** הוא יהודי ניצול השואה. הוא היה אז ילד מאוד קטן. במשך שנתיים, הסתתר יחד עם הוריו ואחיו במרתף, שנחפר במיוחד למטרה זו. היה אז לילה והאיר הירח. הוא חשב אז, שבעולם אין כבר יום ונישאר רק לילה.

סיפורי מאידנק

גן שושנים

כיכר סלקציה במאידנק ניקרא - ROZENGARTEN גן שושנים. כאן נעשתה הסלקציה של האסירים היהודים, שהגיעו למחנה. האנשים הקשישים, הנכים והאימהות עם הילדים נשלחו מיד למוות בתאי הגזים. אלה שנחשבו ככשרים לעבודה הוכנסו למחנה. סיפרו כי השם הרומנטי של המקום קשור באיזה אירוע. בכיכר כינסו יהודיות צעירות וציוו עליהן להתפשט עירום. ואז אחד הגרמנים בראותו איך הן מסמיקות מרוב בושה אמר: "הן מסמיקות כמו שושנים, אנו נמצאים בגן שושנים". וכך החלו לכנות את הכיכר.

פרפרים

מיד אחרי סיום המלחמה ביקרה במאידנק בחורה צעירה. היא נכנסה לצריף שבו, כך נאמר לה, הילדים היהודיים בילו את הלילה האחרון בחייהם.

על קירותיו של הצריף היא ראתה פרפרים מצוירים בצפורניים או בחתיכות של גיר. היא לא הייתה מסוגלת להבין מדוע ילדים, שנידונו למוות, שנשלל מהם הכול: הורים, תחושת ביטחון, בית, בית הספר, ציירו דווקא את זה.

הצריף, שבו אולי נמצאו הציורים כבר לא קיים. הזיכרון של הבחורה הצעירה על הפרפרים, שנראו שם, הוא היחיד, שאנו מכירים. האם הוא אמתי? את זאת כבר לעולם לא נדע.

אלז'וניה

זה היה כבר אחרי המלחמה. כאשר מיינו את ערימות הנעליים
במחנה במאידנק, מצאו פיסת נייר קטנה. מישהו החביא אותה
בנעל ילדים. אפשר היה לקרא בפיסת נייר זו שיר קצר וכמה
מילים מאת המחברת של השיר:

היו, הייתה ילדה

ואלז'וניה שמה

היא מתה לבדה

כי אביה במאידנק

ובאושוויץ אימה

קוראים לי אלז'וניה, אני בת 9 ואני שרה את השיר לפי המנגינה
" לווטוש (שם של ילד- המתרגם) קורץ ניצוץ זעיר מאפר

בתנור "

פיסת הנייר נעלמה ונישאר רק התיאור שלה. על אלז'וניה איננו
יודעים יותר דבר.

יומן בית הספר

זה קרה בזמן הכנת התערוכה - "ספר אלף בית" בתיאטרון ה-NN המוקדשת לילדים, שהובאו למחנה מאידנק - ילדים פולניים, בילרוסיים ויהודיים. את האחרונים לא רשמו כלל. מהתחלה הם נידונו למוות.

כשבועיים לפני פתיחת התערוכה מישהו מצא במקרה, בבית מסחר לעתיקות, יומן בית הספר של כיתה ב' בבית ספר היסודי בעיירה פארצ'ב. היה זה יומן משנת לימודים 1938/1939, שנת לימודים אחרונה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה.

בכיתה, שמנתה 45 ילדים היו שלושים ילדים יהודיים. תלמידי הכיתה לא נפגשו שוב יותר אף פעם. קרוב לוודאי, שרוב הילדים היהודיים מכיתה זו נרצחו. ייתכן שחלק מהם מת בתא הגזים של מאידנק. נגזר עליהם להישאר לתמיד אלמוניים. בחלוף שנים רבות, הודות ליומן בית הספר, השלושים שמות הללו חזרו אלינו. בדיוק אז כאשר נוצרה התערוכה "ספר אלף-בית".

תוכן העניינים

- 1) הקדמה
- 2) אני הוא ה- NN
- 3) הילד מקמיונקה
- 4) כרית
- 5) אבנגליון
- 6) סיפור שלא נכתב
- 7) הצלת ספר התורה
- 8) העולם המסכן
- 9) סיפורו של הניו - HENIO
- 10) אדון לילה
- 11) סיפורי מאידנק
- א) גן השושנים
- ב) פרפרים
- ג) אלז'יניה
- ד) יומן בית הספר

תרגום מפולנית ירון בקר

לובלין 2013